

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE

HE 182/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi poliisilain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

ETENE kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto hallituksen esityksestä laiksi poliisilain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi. ETENE tarkastelee esitystä erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon luottamuksellisuuden sekä potilaiden ja asiakkaiden oikeuksien näkökulmasta.

Yksityiselämän suoja on perustuslain turvaama perusoikeus. Sosiaali- ja terveydenhuollon toiminta perustuu asiakkaiden ja potilaiden luottamukseen, ja jo tieto henkilön asioinnista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa kuuluu yksityiselämän suojan kannalta arkaluonteisiin tietoihin. Sosiaali- ja terveydenhuollon luottamuksellisuus on sekä oikeudellisesti että eettisesti vahvasti suojattu, minkä vuoksi tietojen luovuttamista koskeva sääntely on tarkkarajaista ja edellyttää myös korkeatasoista tietoturva.

Esityksessä poliisilakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi säännös poliisin oikeudesta saada sosiaali- ja terveydenhuollon palvelunantajalta tieto henkilön läsnäolosta ja henkilöllisyydestä yksittäisessä tapauksessa. Vaikka sääntely ei koske varsinaisten potilas- tai asiakastietojen sisältöä, tieto henkilön asioinnista sosiaali- ja terveydenhuollon yksikössä voi käytännössä paljastaa hoito- tai asiakassuhteen olemassaolon. Tällainen tieto kuuluu yksityiselämän suojan kannalta erityisen suojattuun alueeseen.

ETENE katsoo, että tiedonsaantioikeuden tulee olla välttämätön, oikeasuhtainen ja mahdollisimman tarkkarajainen. Ihmisten on voitava hakeutua hoitoon, tutkimuksiin ja sosiaalipalveluihin ilman pelkoa siitä, että tieto heidän asioinnistaan siirtyy viranomaisille muuhun kuin välttämättömään ja tarkkarajaisesti määriteltyn tarkoitukseen. On tärkeää, ettei sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen käyttö ala näyttäytyä kansalaisille viranomaiskontrollin välineenä. Sääntelyn tulisi olla riittävän selkeää, jotta sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisilta ei käytännön asiakastyössä edellytetä rikosoikeudellisten säännösten tulkintaa.

ETENE kiinnittää huomiota siihen, että esityksessä poliisin tiedonsaantioikeus ulotetaan rikoksiin, joista säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta sekä eräisiin erikseen lueteltuihin rikosnimikkeisiin. Tämä laajentaa soveltamisalaa merkittävästi verrattuna moniin nykyisiin tilanteisiin, joissa salassapitosäännöksistä poikkeaminen on sidottu vakavampiin rikoksiin. Lausuntokierroksella useat lausunnonantajat kiinnittivät huomiota kahden vuoden rangaistusrajaan ja sen perusteluihin. Tästä huolimatta esityksen perusteluissa jää edelleen osin avoimeksi, miksi juuri tämä raja on valittu tiedonsaantioikeuden kriteeriksi. ETENE pitää tärkeänä, että sääntelyn välttämättömyyttä ja vaikutuksia sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen luottamuksellisuuteen arvioidaan huolellisesti.

ETENE korostaa, että tietopyyntöjen tulee olla sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden kannalta selkeitä ja yksilöityjä. Ehdotuksessa viitataan useisiin rikoslain yksittäisiin säännöksiin, joiden soveltaminen voi käytännön asiakastyössä olla vaikeasti arvioitavaa. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisilla ei kiireisissä tilanteissa ole mahdollisuutta tehdä yksityiskohtaista rikosoikeudellista tulkintaa. Tämän vuoksi tietopyyntöjen tulee olla riittävästi perusteltu ja selkeästi muotoiltu.

ETENE pitää perusteltuna sitä, että sääntely mahdollistaa tiedonvaihdon tilanteissa, joissa sosiaali- ja terveydenhuollon tiloissa syntyy henkeä, terveyttä tai omaisuutta uhkaava vaaratilanne. Väkivalta ja muut

uhkaavat tilanteet sosiaali- ja terveydenhuollon tiloissa ovat todellinen ongelma, ja tällaisissa tilanteissa viranomaisten välinen yhteistyö voi edistää henkilöstön ja asiakkaiden turvallisuutta.

Sen sijaan ETENE pitää ongelmallisena sitä, että tiedonsaantioikeus voisi ulottua tilanteisiin, joissa tarkoituksena on henkilön tavoittaminen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa tai rikosasian vastaajan tuomioistuimeen noutamista varten. Sosiaali- ja terveydenhuollon perustehtävä ei ole rikosoikeudellisen täytäntöönpanon tukeminen, ja tällainen sääntely voi heikentää luottamusta palvelujen luottamuksellisuuteen.

Kadonneen tai mahdollisesti vaarassa olevan henkilön löytämistä koskeva tiedonsaantimahdollisuus voi olla perusteltu esimerkiksi tilanteissa, joissa kyse on muistisairaasta henkilöstä, sijoituspaikasta luvatta poistuneesta nuoresta tai vakavasti oireilevasta henkilöstä. Samalla on kuitenkin tärkeää varmistaa, ettei säännöstä sovelleta tavalla, joka käytännössä muuttaisi sosiaali- ja terveyspalvelut muiden viranomaisten etsintätoiminnan välineeksi.

ETENE pitää tärkeänä, että sääntelyn vaikutuksia arvioidaan erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien näkökulmasta. Luottamuksen heikkeneminen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen luottamuksellisuuteen voi johtaa viivästyneeseen hoitoon hakeutumiseen tai palvelujen välttelyyn, mikä olisi sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta epätoivottavaa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon perustehtävä on hoidon, tuen ja huolenpidon antaminen. Lainsäädännön ja sen soveltamisen tulee tukea tätä lähtökohtaa. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia ei tule asettaa tilanteeseen, jossa heidän on epäselvän sääntelyn varassa tehtävä vaikeaa perusoikeuspunnintaa käytännön työssä.

ETENE esittää, että jatkovalmistelussa ja toimeenpanossa:

- varmistetaan säännöksen mahdollisimman tarkkarajainen soveltamisala
- arvioidaan tiedonsaantioikeuden laajentamisen vaikutukset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen luottamuksellisuuteen ja hoitoon hakeutumiseen
- varmistetaan, että tietopyynnöt ovat yksilöityjä ja sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoille selkeästi ymmärrettäviä
- kiinnitetään erityistä huomiota haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien asemaan
- sekä huolehditaan siitä, että sosiaali- ja terveydenhuollolle annetaan valtakunnallisesti yhtenäinen ohjeistus säännöksen soveltamisesta.